

STEFAN SARNOWSKI

MATERIAŁY POMOCNICZE Z FILOZOFII DO NAUCZANIA LITERATURY W SZKOŁACH ŚREDNICH

M. Łojek: *Teksty filozoficzne dla uczniów szkół średnich*. Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1987, 355 s.

Środowisko filozoficzne, głównie Komitet Nauk Filozoficznych Polskiej Akademii Nauk, od dawna podejmowało starania zmierzające do upowszechnienia filozofii, w tym zwłaszcza o jej wprowadzenie do programów nauczania szkół średnich. Wysiłki te zostały uwieńczone sukcesem. Przede wszystkim w obecnie obowiązujących w szkołach średnich programach nauczania filozofia została wprowadzona jako jeden z kilku przedmiotów do wyboru. Ale to jeszcze nie wszystko. Problematyka filozoficzna została także uwzględniona — i to, trzeba przyznać, nader szeroko — w nowych programach nauczania języka polskiego w szkołach średnich (liceach ogólnokształcących i zawodowych oraz technikach), w tej ich części, która nazywa się *kształcenie literackie i kulturalne*.

Wielkie znaczenie dla popularyzacji filozofii posiada zwłaszcza drugi fakt: uwzględnienie problematyki filozoficznej w programach nauczania języka polskiego we wszystkich klasach wszystkich szkół średnich. Ma to miejsce w ramach lektury uzupełniającej tego przedmiotu, składającej się na tak zwane *konteksty uzupełniające*. Owe konteksty tworzą głównie fragmenty różnych prac filozoficznych, współwystępujących ze zjawiskami literackimi w epokach, na które program dzieli nauczanie literatury polskiej, a mianowicie: świat starożytny, średniowiecze, Odrodzenie, Barok, Oświecenie, Romantyzm, Pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, współczesność.

Jednakże ustalenia programowe bez jakiegokolwiek zapewnienia ich realizacji posiadałyby niewielką wartość. Rzecz jasna, owo zapewnienie oznacza przede wszystkim dostępność tekstów filozoficznych dla nauczycieli języka polskiego, a także uczniów wszystkich typów szkół średnich. Tworzy to przecież wielotysięczną rzeszę czytelników tych tekstów. Potrzeby tej, jak widać o znacznych rozmiarach, w żadnym wypadku nie zaspokoją publikacje dzieł filozoficznych, głównie z powodu niskich nakładów. Jedynym sensownym wyjściem, zresztą powszechnie w takich

wypadkach stosowanym, jest opracowanie odpowiednich wypisów czy antologii.

Zadanie to wykonują *Teksty filozoficzne dla uczniów szkół średnich*, dzieło autorstwa Mieczysława Łojka. Zważywszy na podane okoliczności — zapewnienie realizacji obowiązującego programu nauczania języka polskiego w szkołach średnich oraz pogłębienie wiedzy filozoficznej w szerokich kręgach społeczeństwa — autorowi *Tekstów filozoficznych* należą się słowa najwyższego uznania. Nie trzeba być zbytnio domyślnym czy przewidującym, aby żywić pewność, że omawiana praca spotka się z zainteresowaniem, a także wdzięcznością szerokiej rzeszy czytelników. Uznanie to należy się tym bardziej, że jakiegokolwiek opracowywanie wyboru tekstów jest zadaniem nader trudnym i niewdzięcznym. W szczególności sposób odnosi się to może właśnie do filozofii.

M. Łojek swój wybór tekstów filozoficznych opatrzył *Wprowadzeniem* oraz *Wykazem podstawowych terminów filozoficznych*. Ponadto każdy fragment jest poprzedzony krótką informacją obejmującą podstawowe dane dotyczące biografii autora, całości jego poglądów, charakteru kierunku, który reprezentuje, lub też szkoły, do której należy. Wszystko to powinno walenie ułatwić lekturę owych fragmentów. Ważne zaczenie posiada zwłaszcza ta część *Wprowadzenia*, która została zatytułowana *Związek literatury z filozofią*. Czytelnik może ją wykorzystać w charakterze klucza wiążącego określone fakty z zakresu historii literatury polskiej z odpowiednimi faktami filozoficznymi, które w postaci fragmentów dzieł zostały właśnie pomieszczone w omawianej antologii.

Żaden wybór z natury rzeczy nie może być doskonały. Opracowywanie wyborów jest jednak konieczne, inaczej nie byłby możliwy proces nauczania. Oczywiście wybór tekstów filozoficznych, sporządzony przez M. Łojka, też nie jest idealny. Wybór ten może budzić różne zastrzeżenia zwłaszcza wtedy, gdy jego czytelnik potraktuje go jako wybór tekstów filozoficznych po prostu. Oczekuje w nim wtedy w miarę wyczerpującej prezentacji wszystkich tych zjawisk, które składają się na fenomen filozofii ujęty całościowo, a więc we wszystkich jego istotnych wymiarach (problemowych, historycznych i in.). Taki właśnie cel stara się zrealizować na potrzeby szkolnictwa średniego B. Markiewicz (zob. *Filozofia dla szkoły średniej*. Warszawa, 1987). M. Łojek w swej pracy nie stawia sobie takiego celu. *Wypisy* — stwierdza we *Wprowadzeniu* — zgodnie z *dobrą wolą twórców programów nauczania, mają służyć przede wszystkim jako konteksty dla pełniejszego i głębszego zrozumienia wielorakich problemów zawartych w dziełach literackich*. Aby jednak uniknąć możliwych nieporozumień, to ograniczenie winno być jednak mocniej odnotowane, może nawet już w tytule. Chyba nic nie stało na przeszkodzie, aby wybór został opatrzony na przykład takim

oto tytułem: *Teksty filozoficzne. Materiały pomocnicze do nauczania języka polskiego w szkołach średnich*.

Filozofia jest obecna w literaturze pięknej w sposób nader specyficzny, zarazem niepomernie zróżnicowany. Autorzy dzieł literackich przyswajają sobie idee filozoficzne zdecydowanie wybiórczo. Z drugiej strony nie jest również rzadkością, że oni sami idee takie tworzą. W sumie kształt filozofii obecnej w literaturze pięknej jest po prostu nieporównywalny z tym, który tworzy filozofia sama. Zróżnicowanie to jeszcze pogłębia się, jeśli uwzględnimy poszczególne literatury narodowe. Zdecydowanie inaczej filozofia jest obecna w literaturze polskiej, a inaczej w niemieckiej czy francuskiej. Należałoby jeszcze dodać, że związki literatury z filozofią miały różne stopnie natężenia w różnych okresach historycznych. Przede wszystkim wcześniej wymienione za programem nauczania języka polskiego okresy w dziejach literatury polskiej nie mają większego zastosowania do dziejów filozofii. M. Łojek, opracowując swój wybór tekstów filozoficznych, konsekwentnie kierował się wskazaniami programu nauczania języka polskiego w szkołach średnich. W tej sytuacji ewentualne zastrzeżenia co do poprawności jego wyboru należałoby raczej kierować pod adresem autorów tego programu.

Pragnąłbym jeszcze zauważyć, że obok wydania tekstów filozoficznych, ukonkretniających owe konteksty interpretacyjne literatury polskiej, należałoby jeszcze uczynić jedno, mianowicie dokonać bliższej analizy tego filozoficznego kontekstu. Rzecz taka ułatwiłaby zwłaszcza pracę nauczycieli języka polskiego, niekoniecznie przecież bliżej obeznanych z filozofią. M. Ł o j e k i tutaj poczynił już odpowiednie kroki. Mam tu zwłaszcza na uwadze jego publikacje z czasopisma „Język polski w szkole średniej”. W zeszycie pierwszym tego czasopisma (1986/1987) drukowany jest jego artykuł pt. *Motywy filozoficzne w literaturze pięknej*, zaś w numerze trzecim z tego samego roku — artykuł pt. *Mysł filozoficzna w literaturze Oświecenia*. Należy go do tego rodzaju działalności pisarskiej tylko zachęcić.